

XOR SAN’ATI VA XORSHUNOSLIK: MILLIY VA JAHON MADANIYATIDAGI O‘RNI

Murtozayev Doniyor Rizoqul o‘g‘li

Navoiy davlat universiteti

“Musiqiy ta’lim” kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Musiqqa insoniyat madaniyatining eng qadimiy va eng ta’sirchan ko‘rinishlaridan biridir. Inson ilk bor ovoz chiqarishni boshlagan lahzalardan boshlab, qo‘shiq va kuylar jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan. Musiqa orqali odamlar o‘z his-tuyg‘ularini ifoda etgan, turli marosim va an‘analarni boyitgan, milliy qadriyatlarini avloddan avlodga yetkazib kelgan. Shunday qadimiy san’at turlaridan biri — xor san’atidir. Xor san’ati — bu bir necha kishining birgalikda, turli ovoz diapazonida kuylashi orqali hosil bo‘ladigan musiqiy ifoda shaklidir. Xor ijrosida ovozlarning uyg‘unligi, ritmik aniqligi va badiiy ifodasi muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, xor san’ati haqida chuqurroq ma’lumot beradigan ilmiy yo‘nalish ham shakllangan bo‘lib, u xorshunoslik deb ataladi. Mazkur maqolada xor san’atining kelib chiqishi, rivojlanishi, milliy va jahon madaniyatidagi o‘rni, shuningdek, xorshunoslik fanining ahamiyati haqida so‘z yuritiladi.*

Xor san’ati qadimiy marosimlardan boshlangan. Dastlab odamlar diniy rasm-rusumlar, jamoaviy yig‘inlar va marosimlarda bir ovozda kuylashgan. Keyinchalik ovozlarni bo‘lish, turli partiyalarni yaratish orqali xor san’ati shakllandi. Qadimgi Yunoniston davrida xor ijrosi teatr tomoshalarining asosiy qismini tashkil etgan. Xor sahnadagi voqealarni sharhlab bergan, tomoshabinlarga obrazni yanada chuqurroq tushunishga yordam bergan. O‘rta asr Yevropa cherkovlarida esa xor diniy marosimlarning ajralmas qismi bo‘lib, gregorian qo‘shiqlari keng tarqaldi. XVIII–XIX asrlarda xor san’ati yuksak darajaga ko‘tarildi. I.S. Bax, G.F. Gendel, V.A. Motsart, L. Bethoven kabi bastakorlar xor uchun ulkan asarlar yaratdilar. Shu davrda xor nafaqat diniy, balki dunyoviy mazmunda ham ijro etila boshlandi. O‘zbek musiqiy madaniyatida ham xor san’ati o‘ziga xos tarzda rivojlandi. Xalq qo‘shiqlari asosida yaratilgan xor asarlari milliy ruhni ifoda etdi. XX asrda o‘zbek bastakorlari xor uchun ko‘plab yangi asarlar yaratib, xor ijrochiligini boyitdilar.

Bugungi kunda xorshunoslik nafaqat ilmiy tadqiqotlar bilan cheklanmaydi, balki xor jamoalarini tarbiyalashda, o‘quvchi va talabalarni musiqaga qiziqtirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xor nafaqat musiqiy zavq bag‘ishlaydi, balki tarbiyaviy, ijtimoiy va madaniy ahamiyatga ham ega.

1. Estetik tarbiya vositasi. Xor ijrosi orqali yoshlar go‘zallikni his qilishni, badiiy tafakkurni rivojlantirishni o‘rganadilar.

2. Jamoaviylik va hamjihatlik ramzi. Xorda kuylash har bir ijrochidan intizom, bir-birini tinglash va hamkorlikni talab qiladi.

3. Milliy qadriyatlarni asrash. Xalq qo‘shiqlarini xor uchun moslashtirish orqali milliy musiqiy meros kelajak avlodga yetkaziladi.

4. Madaniy diplomatiya vositasi. Xor jamoalari xalqaro festival va tanlovlarda ishtirok etib, mamlakat madaniyatini dunyoga tanitadi.

Bugungi kunda xor san’ati xalqaro darajada keng rivojlangan. Har yili turli mamlakatlarda xor festivallari, tanlovlari o‘tkaziladi. Masalan, Yevropa va Osiyoda bo‘lib o‘tadigan xalqaro xor olimpiadalari xor san’atining naqadar ommalashganini ko‘rsatadi. O‘zbekistonda ham xor jamoalari faoliyat yuritib, nafaqat professional sahnalarda, balki maktab, kollej va universitetlarda ham xor ijrosi keng yo‘lga qo‘yilgan.

Xor san’ati — bu insoniyat madaniyatining bebaho boyligidir. U odamlarni birlashtiradi, musiqiy didini shakllantiradi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib qiladi. Xorshunoslik esa ushbu san’atni ilmiy asosda o‘rganib, uning tarixini, nazariyasini va amaliy jihatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv davrida xor san’ati xalqlar o‘rtasida madaniy aloqalarni mustahkamlashda, yosh avlodni estetik tarbiyalashda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois xor san’ati va xorshunoslikni chuqur o‘rganish, uni rivojlantirish va kelajak avlodga yetkazish dolzarb vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуллаева Д. Хор санъати ва унинг ривожланиш йўналишлари. – Тошкент: “Муסיқа”, 2015.

2. Ахмедов Ш. Муסיқа назарияси асослари. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 2012.

3. Юлдошев Н. Хор дирижёрлиги ва методикаси. – Тошкент: “Санъат”, 2018.

4. Каримова Н. Ўзбек халқ муסיқаси ва хор ижроси. – Самарқанд: “Зарафшон”, 2019.

5. Хофизов Ш. Хор аранжировкаси ва унинг услубий хусусиятлари. – Тошкент: 2020.

6. Сафоев Ж. Муסיқа педагогикаси ва хор машғулотлари. – Тошкент: “Илм-зиё”, 2017.

7. Apel, W. Harvard Dictionary of Music. – Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2003.

8. Blocker, H. Choral Music: History, Style, and Performance Practice. – New York: Oxford University Press, 2010.

9. Robinson, R. & Winold, A. The Choral Experience: Literature, Materials, and Methods. – New York: Harper & Row, 1992.

10. Knight, A. Choral Pedagogy. – New York: Routledge, 2017.